Digitální stopa nás může opravdu ohrozit

Na dovolené zamíříme mobilem na své dítě a za chvíli je jeho fotka na mém facebooku. Proč tohle opravdu není dobrý nápad? A jak bychom měli o internetových rizicích mluvit už i s malými dětmi? To vše je tématem rozhovoru s Kateřinou Vokrouhlíkovou.

Kateřina Vokrouhlíková působí ve sdružení CZ.NIC jako analytička nezákonného obsahu a členka týmu CSIRT.CZ, kde se zaměřuje na ochranu uživatelů před nelegálním obsahem na internetu. V rámci projektu Safer Internet provozuje a koordinuje linku STOPonline.cz, která bojuje proti zneužívání dětí na internetu.

Co si můžeme představit pod pojmem digitální stopa?

Dělíme ji na dvě hlavní kategorie – digitální stopu aktivní a pasivní. Tu pasivní sami neovlivníme. Ve chvíli, kdy vstoupíme na nějaké webové stránky, o nás daný web získává nějaké informace. Je to třeba IP adresa, prohlížeč, geolokační data a další. Aktivní digitální stopa, o které se budeme bavit nejvíce, je tím, co za sebou aktivně zanecháváme na internetu. Pokud si vytvoříme profil na některé sociální síti nebo například vystavíme inzerát, jehož pomocí chceme něco prodat, přidáváme příspěvky nebo komentáře, vzniká tím naše digitální stopa. Kdokoli ji pak může vyhledat.
Zkoušela jste si třeba někdy vyhledat své jméno?

Ano, je to docela „vtipné".

Zobrazila se vám jistě spousta věcí, kde jste byla například označená, případně ve vašem případě to, co jste kdy vydala.

A co by se stalo, kdybych tyhle věci promazala? Úplně to zmizí, nebo se to někde zachová?

Bohužel to někde zůstane. Snažím se už i dětem vštěpovat informaci o tom, že pokud něco na internet vložím, už si to žije vlastním životem. A že je téměř nemožné to odstranit. Existují například stránky, které zálohují jiné webové stránky, takže můžete dohledat, co bylo na nějaké doméně třeba v roce 2004.
A nejde jenom o fotografie, ale o veškeré informace, které o sobě na internetu zveřejňujeme. Mohou to být třeba narozeniny, oblíbené filmy nebo herci, jakékoli další informace... Z nich se tvoří naše digitální stopa.

Dobře, kdybych to nějak laicky shrnula... Třeba bych mohla být fanynkou nějakého konkrétního filmového režiséra. Komentuju všechny projekce a z mých komentářů je zjevné, že ráda chodím na premiéry. Nemám žádnou sofistikovanou přezdívku. Takhle by si mě teoreticky mohl najít kdokoli, kdo by mě chtěl nějak sledovat?

Ano, takhle to určitě může fungovat. Nebyla bych ale ráda, kdyby to mělo vyznít pouze negativně. Nemělo by to být strašení tím, že nás někdo extrémně sleduje. Pokud by ale někdo měl na někoho spadeno, mohl by ho zcela jednoduše vyhledat pomocí jeho digitální stopy, najít si, kde bydlí, co má rád a podobně.

Na tiskové konferenci o bezpečném internetu jste mluvila o digitální stopě v souvislosti s už velmi malými dětmi. Jak k něčemu takovému mohou přijít?

Ráda bych řekla, že se s tím setkáváme stále méně a méně, že si dnešní rodiče uvědomují své chování na internetu, ovšem pořád se rodiče, kteří na sociálních sítích sdílejí svůj život i život svých dětí, najdou. A to už od počátku, od prvního ultrazvuku... Na snímku z ultrazvuku jsou viditelné iniciály rodičky. A pokračuje to dál. Dítě se narodí a je tu první fotka z porodnice, dokonce i s rodným číslem. Setkávám se i s tím, že maminka má takovou radost, že obdržela rodný list dítěte, že jej okamžitě vyfotí a vloží na sociální síť. Objevují se tam i fotky kartiček pojištěnce, informace o prvních zoubcích, prvním koupání, fotky prvního hovínka v nočníku.

> Snažím se už i dětem vštěpovat informaci o tom, že pokud něco na internet vložím, už si to žije vlastním životem. A že je téměř nemožné to odstranit.

Často v tomto kontextu zmiňuji příklad kluka Marečka, na profil jehož maminky jsem narazila náhodou. Profil byl otevřený, nic nebylo zaheslované. A o Marečkovi jsem se dozvěděla od narození po současnost úplně všechno. Kdy byl s rodiči poprvé na dovolené, kdy se poprvé koupal v rybníce, jaké má záliby, co rád jí, co rád dělá, kam chodí do mateřské školy, jaké má kamarády, jaké kroužky navštěvuje, na jakou základní školu dochází. Dozvěděla jsem se

kompletně všechno. Dneska mu může být tak čtrnáct patnáct let a celý jeho život je sdílen na internetu. Pokud by to věděl, což asi neví, úplně rád by nebyl. Děti nemohou samy rozhodovat o tom, jaké věci jeho rodič sdílí.

Dokonce nám už do linky STOPonline.cz přišlo hlášení od čtrnáctileté dívky Natálky, která si stěžovala na spolužáka, který našel otevřený profil její maminky, stáhl si z něj spoustu fotek a vytvořil profil na instagramu, kam je vyvěšoval. Některé si dokonce i vytiskl a rozvěšoval je po třídě. Natálčina kyberšikana se odehrávala přes otevřený profil její vlastní maminky. Dívka svým přičiněním žádnou digitální stopu netvořila. Měli bychom mít na paměti, že děti jsou velmi zdatné a dokážou na internetu vyhledávat spoustu informací, které pak zvládnou i zneužít.

Co se takovému Marečkovi, o kterém jste mluvila před chvíli, může stát?

Třeba to, že někdy v budoucnu někdo zneužije jeho fotografie, které by se daly označit jako dětský nudismus. Fotky z vany, z rybníka..., na kterých byl nahý. Pokud se na nějakém profilu objeví dostupná fotka podobného charakteru, někdo si ji okamžitě stáhne a použije. Vzniknou její kopie, které se během několika minut objeví někde úplně jinde, a nedá se to zastavit. Nikdy neodhalíme, kam všude se ta fotka dostala. Takže chudák Mareček, jehož nahé tělo s odhaleným pohlavím obletělo svět. Časem se navíc může stát i kvůli těmto fotkám terčem šikany.

Náhodně jsem našla zajímavé německé video o tom, jaké důsledky může digitální sdílení různého materiálu o dítěti mít. Mám na mysli malou Ellu, odkaz nabízím čtenářům pod rozhovorem. Jak moc je reálný příběh, který video obsahuje? Skutečně je třeba možné ze současných fotek malého dítěte vymodelovat jeho budoucí podobu?

Určitě. S nástupem umělé inteligence je možná spousta věcí. Děti na školách používají například svlékací aplikace a z výsledné nahé fotky už není možné jednoduše poznat, zda je skutečná, nebo ji vytvořila AI. Dotyčné dítě pak může fotografie sdílet a dopouští se tak trestného činu výroby a šíření dětské pornografie. A tohle si ani neuvědomí, protože to je „přece jenom aplikace".

Pořád se bavíme o rodinách a rodičích. Může se na digitální stopě podílet i škola? A to už mateřská?

Častěji se s tím můžeme setkat u mateřských škol. Mohou sdílet materiál, který zobrazuje nahé děti a který vznikne třeba během letních měsíců v zahradním mlhovišti nebo bazénku. Základních škol bude v tomto kontextu už méně. Rodiče na začátku školního roku podepisují souhlas se zveřejňováním fotografií, a to podle normy GDPR. Čili je i na nich, zda takový souhlas poskytnou. Bohužel se pak může stávat, že když souhlas nepodepíšou, škola může jejich dítě vylučovat z různých společných aktivit. Myslím si ale, že si mateřské školy už na tyhle věci dávají pozor. Někdy se s tím můžeme setkat i u profilů zájmových aktivit, ale i těchto případů již ubývá. Týká se to třeba plaveckých výcviků, gymnastiky nebo baletu, kdy děti sice nejsou nahé, ale vyskytují se v různých exponovaných pózách, které mohou být pro určité osoby sexuálně vyzývavé.

Samozřejmě pokud škola zveřejní fotku z výletu, kde děti třeba svačí, nejedná se z tohoto hlediska o problém.

Některé školy (a někdy i rodiče) dětem na fotkách obličeje různě maskují, rozmazávají, kryjí virtuální nálepkou. Stačí to? Opravdu to obličej kryje?

Kryje nekryje... Přátelé dotyčného profilu pochopitelně poznají, o jaké děti jde. Pokud se ale taková fotka dostane někam do veřejného profilu, je už velmi těžké dítě identifikovat. Osobně bych doporučila si děti klidně fotit, ale snímky nezveřejňovat, abychom jim nebudovali digitální stopu. Ať si děti samy rozhodnou, samozřejmě ve věku, kdy budou moci vstoupit na sociální síť, co chtějí zveřejňovat a co ne. Sama třeba své děti nikde nezveřejňuji, a pokud bych se chtěla rodině nebo přátelům pochlubit tím, co dokázaly, zvládnu to udělat bezpečným způsobem.

MAMI, TATI, JÁ TOHLE NECHCI!

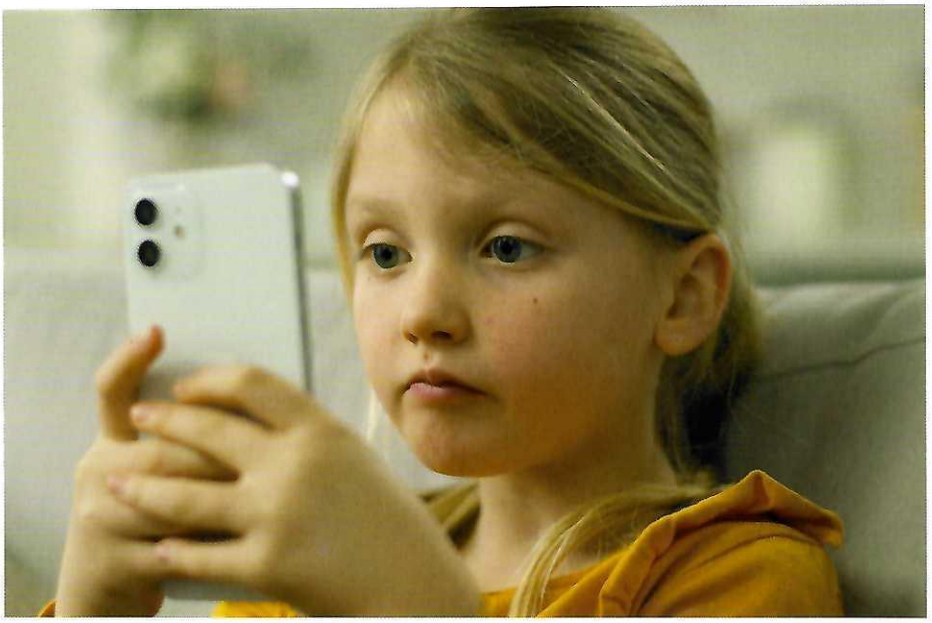
Co se může stát, pokud svému dítěti budujeme digitální stopu? Mohou se i nevinné fotky z oslavy nebo pískoviště stát rizikem pro jeho budoucnost? Německý Telecom vytvořil působivé edukační video Nachricht von Ella (Zpráva od Elly), které je opatřeno i českými titulky. Najdete ho zde: https://youtu.be/hREDDdlQyEU

Jednu dobu, a začalo to zahraničními školami, mi učitelé začali posílat fotky prázdných tříd nebo třeba dětských prací, kde byla občas vidět nějaká ručka, ale děti tam nebyly. Teď už to je mnohem běžnější i u našich škol...

Rozumím... Když jsem před asi deseti lety s touto prací začínala, také mě některé věci prostě nenapadly. Neuvědomovala jsem si, že i fotka, kde je dítě na pískovišti v plavkách, může být zneužitelná. Nahá mi byla samozřejmě jasná vždycky...

Jak je možné z obyčejných fotek z rodinné dovolené nebo školního plaveckého výcviku vytvořit například pornografický materiál? A ne, nechci návod... jen mi to vlastně není jasné.

Dělo se to již před nástupem umělé inteligence, ale tehdy šlo okamžitě pouhým okem poznat, že se nejedná o skutečné dítě nebo že celá ta inscenace není reálná. Dítě třeba mělo šest prstů... S nástupem AI se objevují věci, u kterých prostě nepoznáme, zda jde o existující dítě, nebo zda je vytvořil algoritmus. Z hlediska zákona jde tak jako tak o dětskou pornografii. Pokud se ovšem jedná o skutečnou osobu, policie hledá oběť trestného činu, aby ho mohla identifikovat a dále s ním

pracovat, a také aby mohla vyšetřovat daný trestný čin. K rozpoznávání skutečných a uměle vytvořených zobrazení se používají různé nástroje, které vytvořila umělá inteligence. Některé jsou už docela přesné. Pořád tam ale je určitá chybovost.

Zdá se, že tedy kromě ochrany diskrétních materiálů potřebujeme také edukaci. Co mohou pedagogové udělat pro to, aby – pochopitelně nechtěně – neposkytovali predátorům materiál pro podobné účely?

Edukace je strašně důležitá. A to nejen u dětí, ale i u dospělých – učitelů, sociálních pracovníků, vychovatelů a pochopitelně i rodičů... Myslím, že dnes si už většina pedagogů dává na podobné věci pozor. Někdy se jim ozvou i samotní rodiče, že se jim nelíbí zveřejnění jejich dítěte. Doporučila bych, aby školy nezveřejňovaly fotografie dětí na svých stránkách, nebo aby se snažily o takové záběry, z nichž nebude možné děti jednoduše identifikovat.

A co se týká rodičů... Pokud pro ně škola zorganizuje přednášku na podobné téma, často přijdou ti rodiče, kteří už o dané věci ledacos vědí. Pro jiné je to „ztráta času". Proto se tato témata snažíme medializovat, aby se dostala do širšího společenského povědomí. Je to téma zajímavé i pro děti, které by se chtěly dozvědět, jak se mohou na internetu lépe chránit. Internet tu s námi bude pořád a děti se v něm učí žít rychleji než jejich rodiče. Teď ovšem už dorůstají generace rodičů, které s internetem vyrostly.

Edukačně se téma týká už i předškoláků, že? Digitální gramotnost se nyní dostala i do revidovaného rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání.

Dostala, ale pozdě. Děti se k internetu dostanou ve chvíli, kdy jim maminka dá do ruky mobil s videi na YouTube. V tu chvíli jsou vystaveny tomu, co se na internetu děje. Ani YouTube Kids nezaručí, že dítě neuvidí něco, co pro jeho věk rozhodně není vhodné.

Dlouhodobě mluvíme o tom, že je potřeba edukovat už i děti v mateřské škole. A to nejen u předškolních dětí, začít můžeme s tří- až čtyřletými dětmi. Mateřským školám nabízíme program On-line zoo, kde jim formou pohádky říkáme, s čím by se na internetu mohly setkat. A děti často říkají, jestli tam hrají nějaké hry, co se jim nebo mamince na internetu stalo. Celé to je vedeno nenásilnou formou, děti si u toho třeba také vybarvují omalovánky. Rozhodně nejde o nějaké strašení. Strašila bych až ty starší, druhostupňové (usmívá se).

Vlídnou formou je upozorňujeme, že ne všechno, co na internetu vidí, je pravda, že ne všechna videa, na která se díváme, jsou skutečná. Děti se ve videích setkávají s různými, i strašidelnými postavami a myslí si, že skutečně existují. Tomu, na co se dívají, skutečně věří. Rozhodně bych děti od používání internetu neodrazovala, ale je k tomu potřeba rodičovská kontrola a jejich výběr toho, co děti budou sledovat.

Když jsem za vámi dneska jela na schůzku, objevila jsem v jednom tematickém článku informaci o holčičce, která ve svých šesti letech za úspěšné vychození mateřské školy dostala smartphone s neomezeným datovým tarifem. Kam se taková dívenka může na nezabezpečeném mobilu dostat?

Dostane se k mnoha věcem, z nichž některé budou rozhodně hrozné. Podle průzkumů děti obvykle dostávají první mobil mezi sedmým a devátým rokem a důvodem bývá rodinná logistika. Určitě je potřeba, aby na mobilu byla nastavená rodičovská kontrola, zablokované některé aplikace, nastavení doby, po kterou dítě může na mobilu být, a také toho, kam se může podívat.

Děti na mobilu obvykle hrají různé hry, v nichž na ně často vyskakují reklamy, na které děti mohou kliknout a dostanou se tak na stránky s pornografickým obsahem. A to je u šestiletého dítěte naprosto příšerné. Může ho to jak traumatizovat, tak sexualizovat. Třeba ve třetím ročníku budou tak jedno až dvě děti, které nikdy neviděly pornografii, většina to buď sama vyhledávala, nebo to na ně vyskočilo v nějakých reklamách či na sociálních sítích. A děti si pak tvoří představu o sexuálním životě přes pornografii. Jako dospělí pochopitelně víme, že jde o nerealistické věci a že intimní život není takový, jak ho zobrazují pornografická videa. Děti to ovšem nevědí, myslí si, že „takhle se to prostě dělá a ještě se nám to musí líbit", a pak v pozdějším věku zjistí, že se jim to vlastně nelíbí.

Samozřejmě asi nikdy nezabráníme tomu, že se dítě setká s podobnými videi, ale měli bychom o tom s ním mluvit. Školy to ale u malých dětí nechtějí řešit, je to pro ně tabu, a věnují se tomu až v šesté sedmé třídě, kdy už je pozdě. Už ve třetí třídě je ale prostor o těchto věcech mluvit. Existuje dokonce i organizace Ne pornu, která se zabývá touhle tematikou na základních školách.

Zmínila jste program pro mateřské školy. Jak se k němu u vás mohou školky dostat?

Kurz je součástí naší Nic.cz Akademie a je pochopitelně za úhradu. Odehrává se přímo v mateřské škole a obnáší práci s dětmi i konzultaci s pedagogem. Pro více informací lze napsat na tuto adresu: akademie@nic.cz.

Hodně se nyní mluví o zákazu mobilů ve školách a také sociálních síti pro děti do 15 let. Jaký je váš osobní názor na tato opatření?

Myslím, že se zákazy nezmění vůbec nic. Děti dokážou velmi dobře obcházet jakákoli pravidla, která jim dáme. Neexistuje tam jakákoli vymahatelnost. Pokud si dnes jedenácti- až dvanáctileté dítě založí profil na sociální síti, co se stane? Není to nijak postihnutelné. Většině dětí s prvním telefonem rodiče nainstalují WhatsApp. A ten už také patří mezi sociální sítě, čili by se měl používat až od třinácti let. Většina mladších už ho ale má. Proto si myslím, že zákazy rozhodně nejsou dobrý nápad. ■

Mgr. Marie Těthalová
Foto Nic.cz